

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2019 – Volume 28, Issue 4, pp. 48–66
<http://doi.org/10.18352/jsi613>

Dr. Jan Hassink, Senior onderzoeker Wageningen Plant
Research, Wageningen University and Research.

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences,
in cooperation with Utrecht University Library
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Correspondence to: Harrie van Haaster

E-mail: hvanhaaster@igpb.nl

F. Bergsma, senior consultant Solidair Consultancy,
Amsterdam

Dr. Harrie van Haaster, Senior onderzoeker Instituut voor
Gebruikersparticipatie en Beleid, Amsterdam.

Category: Practice

**F. BERGSMMA,
HARRIE VAN
HAASTER,
JAN HASSINK**

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

SAMENVATTING

Eerste resultaten van het kwaliteitsinstrument voor zorgboerderijen

Zorglandbouw is een snel ontwikkelende sector in Nederland en andere Europese landen. De Federatie van Zorgboerderijen heeft een landelijk kwaliteitssysteem ingevoerd. Onderdeel hiervan is een kwaliteitsinstrument *Vanzelfsprekend*. Met dit instrument worden gegevens verzameld over doelen van deelnemers, de mate waarin doelen worden behaald en in hoeverre deelnemers en naastbetrokkenen tevreden zijn over verschillende aspecten. Het instrument is ontwikkeld in samenwerking met deelnemers op zorgboerderijen en zorgboeren. We

presenteren de resultaten van 1955 deelnemers en naastbetrokkenen op 162 zorgboerderijen in de periode november 2016–november 2017. Het betreft kinderen, jongeren, deelnemers met een psychische kwetsbaarheid, een verstandelijke beperking of ouderen, vaak met een vorm van dementie. Deelnemers hechten veel waarde aan zinvol bezig zijn, sociale contacten en actiever zijn. Over het algemeen geeft meer dan 95% van de deelnemers aan dat hun doelen in voldoende of grote mate zijn behaald. Het aanbod van de boerderij en de samenwerking met de begeleiders worden hoog gewaardeerd. Deelnemers zijn ook tevreden over hun eigen rol. Ze worden niet betutteld, willen en kunnen actief meedoen. Het contact met andere deelnemers is goed.

Naastbetrokkenen zijn zeer tevreden over het contact met de zorgboerderij en over de begeleiding die wordt geboden. Veel naastbetrokkenen geven aan dat ze zich ontlast voelen, meer aan zichzelf toekomen, zich meer ontspannen voelen en er thuis meer rust is. Naastbetrokkenen van kinderen en jongeren geven aan dat hun kinderen gelukkiger worden, meer vrienden maken en beter omgaan met leeftijdsgenoten. Naastbetrokken van ouderen geven aan dat hun naaste gelukkiger is. Ruim de helft van de naastbetrokkenen geeft aan dat er door de zorgboerderij minder zorg nodig is van andere instanties en dat de deelnemer dankzij de boerderij thuis kan blijven wonen.

Volwassen deelnemers geven aan dat de combinatie van een persoonlijke betrokken begeleiding, zinvolle diverse werkzaamheden, contact met andere deelnemers, onderdeel zijn van een gemeenschap en de groene omgeving voor hen belangrijk zijn om hun doelen te behalen.

Vanzelfsprekend wordt elk jaar op meer zorgboerderijen gebruikt. Zo kunnen doelen en resultaten van deelnemers van de verschillende doelgroepen *en* naastbetrokkenen met elkaar vergeleken worden. Het is voor het eerst dat deze ervaringen van verschillende doelgroepen met zorgboerderijen zo uitgebreid bij elkaar wordt gebracht met behulp van een meetinstrument. Deze informatie geeft de cliëntenraden en de aanbieders concrete informatie over mogelijke verbeterpunten.

Trefwoorden

Zorgboerderij, Kwaliteitsinstrument, Vanzelfsprekend, Kwaliteiten, Tevredenheid, Doelen, deelnemers, Mantelzorger

ABSTRACT

First results of a quality instrument for care farms in the Netherlands

Care farming is a fast-developing sector in the Netherlands. The national federation of care farms has developed and implemented a quality system to monitor and improve the quality of care provided by care farmers. The instrument *Vanzelfsprekend* is part of this quality system. The instrument has been developed in collaboration with participants and family members of participants. With this instrument, participants and family members of participants can indicate to what extent they are satisfied with different aspects of the care farm and to what extent their goals are reached. This is the first time that different types of participants and family members of participants can express their experiences with care farms in such a complete way. In this paper, the first results of 1955 participants and family members on 162 care farms are presented. This group includes children, youngsters, adults with mental problems and intellectual disabilities and elderly (with dementia).

Participants are generally very positive about the care farm. They appreciate the useful activities, social contacts and the activating environment. They are also positive about the way they are supported by the care farmer or employees on the care farm. Family members express that the contact and support of the care farmer is good, that they are taken seriously and that there is sufficient expertise. The care farm unburdens them. They feel more relaxed. Parents express that their children become happier and that there is more peace at home. Partners or children of people with dementia indicate similar positive effects. More than 50% of the family members indicate that due to the care farm, there is a reduction in more intensive types of care and due to unburdening effect of the care farm, children or elderly with dementia can stay at home.

The instrument will be implemented on an increasing number of care farms in the coming years.

This helps to get a better view of the experiences of different types of participants on care farms and the impact care farms have on their life and that of their family members. It gives farmers and client organizations of care farms information to improve the quality of the care.

Key words

Care farm, quality instrument, understandable, Qualities, Satisfaction, Objectives, Participants, Family members

INLEIDING

Zorglandbouw is in heel Europa een snelgroeiende sector. Het is een innovatie waarbij landbouwproductie en zorg of andere sociale dienstverlening worden gecombineerd. Cliënten, op de boerderijen worden ze deelnemers genoemd, worden actief betrokken bij het werk op de boerderij. Zorgboerderijen bieden dagbesteding en (begeleid) werk en soms ook woonvoorzieningen voor cliënten met allerlei soorten beperkingen (Elings & Hassink, 2008). Zorgboerderijen bieden begeleiding aan verschillende groepen cliënten: mensen met psychiatrische problemen, mensen met een verstandelijke beperking, mensen die herstellen van verslaving, mensen met leerproblemen, ouderen, kinderen met leer- en ontwikkelingsproblemen, jongeren met gedragsproblemen en langdurig werklozen. De combinatie van een persoonlijke en betrokken houding van de kant van de boer, een gemeenschap waar mensen onderdeel van zijn, betrokkenheid op de maatschappij, een informele zorgcontext en het aanbod om zinvol werk te doen in een groene omgeving maken zorgboerderijen aantrekkelijk voor verschillende cliëntengroepen (Hassink, Elings, Zweekhorst, Van de Nieuwenhuizen & Smit, 2010).

Het aantal zorgboerderijen neemt toe in veel Europese landen, als gevolg van enerzijds een toenemende aandacht voor multifunctionele landbouw en anderzijds vanwege de vermaatschappelijking van de zorg en zorgen over de zorgkosten en de effectiviteit van sociale dienstverlening. Zorgboerderijen laten in verschillende Europese landen inmiddels verschillen zien in hun oriëntatie en ontwikkeling (Hassink, 2009). In Italië en Frankrijk zijn zorgboerderijen gericht op arbeidsintegratie en zijn veel initiatieven sociale coöperaties. In Noorwegen, Nederland en België worden zorgboerderijen voornamelijk gerund door familiebedrijven die een voorbeeld zijn voor multifunctionele landbouw. In Duitsland, Oostenrijk, Ierland, Slovenië en Polen hebben de meeste zorgboerderijen de status van maatschappelijke zorgorganisaties en zijn ze opgezet door zorginstellingen (Dessein, Bock & De Krom, 2013; Dilacovo & O'Connor, 2009; Hassink & Van Dijk, 2006; Vik & Farstad, 2009). In Nederland is er een mix van meer zorggerichte zorgboerderijen tot en met zorgboerderijen waar de landbouwproductie centraal staat. Zorgboeren worden op dezelfde wijze behandeld dan andere zorgaanbieders. Het aantal deelnemers per boerderij neemt geleidelijk toe en er worden kwaliteitseisen gesteld aan de begeleiding die wordt geboden.

Bij de ontwikkeling van de zorglandbouwsector is een belangrijke uitdaging om de kloof te overbruggen tussen twee sectoren die ieder op zich hun eigen ontwikkeling kennen wat betreft erkenning, professionalisering, en gezonde financiering (Blom & Hassink, 2008). Zorgboerderijen zijn relatieve nieuwkomers in de zorgsector. Dat betekent dat ze specifieke uitdagingen hebben om

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

hun legitimiteit te bewijzen, financiering te vinden en kennis te ontwikkelen. Er zijn verschillende initiatieven geweest op lokaal, regionaal en landelijk niveau om de onderlinge samenwerking, stabiliteit en de kwaliteit van de sector te borgen.

Kwaliteit van zorg is in toenemende mate van belang in de gezondheidszorg en er worden allerlei methoden toegepast om de kwaliteit van zorg te vergroten en deze kwaliteit ook te meten (Chiu, Yang, Lin & Chu, 2007). Het is daarom niet verwonderlijk dat de zorgboerderijen voor zichzelf kwaliteitsrichtlijnen hebben opgesteld en praktijken hebben ontwikkeld om die kwaliteit ook te borgen. Er werd begin deze eeuw een nationaal servicecentrum opgericht, ondersteund door de ministeries van Landbouw en Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS), dat een kwaliteitssysteem heeft opgezet voor zorgboerderijen. Zorgboerderijen waren verplicht aan de kwaliteitsstandaarden te voldoen om lid te kunnen worden van de Federatie van Zorgboerderijen (FLZ).

Door de FLZ werd, als onderdeel van het kwaliteitssysteem, een meetinstrument ontwikkeld waarmee de kwaliteit gemonitord kan. Elke deelnemer die een vragenlijst invult ontvangt een rapportage die hem helpt bij het opstellen van zijn eigen plan. Verder vinden kwaliteitsrapportages plaats per boerderij, per regionaal samenwerkingsverband van zorgboerderijen en voor alle zorgboerderijen die lid zijn van de Landelijke Federatie van Zorgboerderijen. Het meetinstrument is afgelopen jaren bij Landzijde, de regionale organisatie voor zorgboerderijen in Noord-Holland, getest en vervolgens ook gebruikt bij andere regionale organisaties van zorgboeren. In dit artikel beschrijven we eerst hoe dit meetinstrument is ontwikkeld, vervolgens wat het meet en met welk doel dit gebeurt en tenslotte presenteren we de eerste resultaten.

VANZELFSPREKEND

Het meetinstrument heeft in 2016 de naam "**Vanzelfsprekend**" gekregen. In 2010 werden door de FLZ 10 zorgboerderijen uit verschillende delen van het land uitgenodigd om te brainstormen over onderwerpen en vragen voor een meetinstrument dat de deelnemers op de boerderijen zouden kunnen gebruiken om hun ervaringen op de boerderijen aan te geven. De bedoeling daarvan was tweërlei: enerzijds om gegevens te verzamelen over doelen van de deelnemers, de mate waarin doelen worden behaald en tevredenheid van de deelnemers met verschillende aspecten zoals activiteiten, begeleiding en sociale contacten. Anderzijds de deelnemers van de zorgboerderijen en hun naastbetrokkenen op individuele basis informatie terug te geven die zij nodig hebben om op gefundeerde manier initiatief te kunnen nemen voor een eigen gezondheidsplan. Er werden conceptlijsten opgesteld voor de verschillende doelgroepen (kinderen, volwassenen, ouderen en

deelnemers met een verstandelijke beperking). Vervolgens werden met deelnemers uit die groepen alle vragen kritisch besproken, en werden de formuleringen van de vragen bijgesteld zodat ze zo nauw mogelijk aansloten bij de taal van de deelnemersgroepen. Ook werden versies gemaakt voor naastbetrokkenen van ouderen en kinderen.

Deelnemers zijn bij de keuze van de vragen en de formulering ervan uitgebreid geconsulteerd in een procedure voor coproductie in verschillende rondes. Alleen die vragen werden geselecteerd die de deelnemers belangrijk vonden. De gevolgde procedure komt overeen met procedures die gevolgd werden bij de constructie van andere instrumenten, zoals die van CQ-indexen. Een verschil is wel dat er geen statistische toets op de vragen heeft plaatsgevonden, geen factoranalyse is uitgevoerd en geen validering door vergelijking met andere lijsten. Dit zou nog wel moeten gebeuren. We streven echter niet naar een standaardisering van het meetinstrument. Inmiddels is gebleken dat er voortdurend zoveel verandert in de financiering, de maatschappelijke context en ook op de boerderijen zelf, dat de mogelijkheid om aanpassingen te maken en flexibel te zijn belangrijker is dan standaardisering.

Na de eerste tests in 2010 is het instrument enkele jaren in uitvoering geweest. Een belangrijk verschil met andere kwaliteitstoetsingen door cliënten is dat de vragen aan een deelnemer worden aangeboden op een moment vlak voor er een evaluatiegesprek in het kader van het begeleidingsplan plaatsvindt. Op die manier functioneert de evaluatie tevens als een voorbereiding op dat gesprek. Er zijn enkele belangrijke verschillen met andere tevredenheidslijsten. Ten eerste gaan de vragen niet alleen over of het aanbod goed is, maar ook over de eigen rol en verantwoordelijkheid van de deelnemer en de samenwerking met de andere deelnemers. Op die manier zijn de vragenlijsten minder aanbodgericht en wordt recht gedaan aan de processen van coproductie op de zorgboerderijen. Ten tweede wordt er veel concreter dan in de tevredenheidslijsten gevraagd naar de resultaten en effecten. In andere lijsten wordt daar erg algemeen naar gevraagd. In *Vanzelfsprekend* wordt van elk doel dat een deelnemer stelt een resultaat geformuleerd, namelijk in hoeverre iemand dat doel ook haalt.

Tenslotte was het vanaf het begin de bedoeling een gedigitaliseerd systeem te maken waarin de vragenlijsten digitaal aangeboden en ingevuld zouden worden. Het grote voordeel daarvan is dat ieder die een vragenlijst invult direct na de afronding een digitale rapportage ontvangt. Op die manier kan die terugrapportage ook daadwerkelijk functioneren als een voorbereiding op het periodieke gesprek over het begeleidingsplan, zoals ook vanaf het begin af aan de bedoeling was geweest. Pas in 2015 werd het mogelijk een goed werkende gedigitaliseerde versie te maken

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

van het systeem, het huidige *Vanzelfsprekend*. Deze doorontwikkeling is gedaan met behulp van Landzijde (regionale organisatie van Zorgboerderijen in Noord-Holland) en de cliëntenraad van Landzijde. Er is speciaal voor de zorgboerderijen een applicatie ontwikkeld waarbij de zorgboer een deelnemer bij het systeem aanmeldt.

Als een deelnemer is aangemeld en de uitnodiging accepteert (meedoen is vrijwillig), ontvangt de deelnemer verschillende vragenlijsten op verschillende momenten. Er zijn vragenlijsten aan het begin van een traject bij een zorgboerderij: de kennismakingsvragenlijst. Daarnaast zijn er vragenlijsten om te evalueren. Tenslotte zijn er vragenlijsten voor wanneer iemand de boerderij weer verlaat: de afscheidslijst.

De evaluatielijsten worden op momenten aangeboden dat het (weer) tijd is voor een deelnemer om even terug te kijken, de voortgang te evalueren en eventueel het zorgplan bij de boerderij bij te stellen. De evaluatielijst is gekoppeld aan evaluatiemomenten in het primaire proces.

In de procedure is standaard een terugkoppeling geprogrammeerd naar de deelnemers. Iedereen die een vragenlijst invult, ontvangt direct na het inleveren een rapport waarin zijn of haar antwoorden zijn verwerkt. Het is een individueel rapport waarin de antwoorden die iemand heeft gegeven zo zijn geordend dat daarmee een volgende stap gemaakt kan worden naar het eigen plan.

Aan de verschillende doelgroepen op de boerderij biedt *Vanzelfsprekend* verschillende, maar inhoudelijk wel vergelijkbare, vragenlijsten aan. Over elk onderwerp worden tussen de 5 en 10 subvragen gesteld die per doelgroep kunnen verschillen en een open vraag.

De vragen gaan over de volgende onderwerpen:

- 1) De doelen (behoeften en motieven) van de deelnemers die relevant zijn m.b.t. de boerderij
- 2) Mate van zelfredzaamheid op verschillende levensdomeinen (alleen bij volwassenen met een psychische hulpvraag)
- 3) De tevredenheid met betrekking tot vijf thema's:
  - a. Het aanbod van de boerderij
  - b. De rol die de deelnemer zelf kan hebben op de boerderij
  - c. De samenwerking met de begeleiding op de boerderij
  - d. De contacten met andere deelnemers op de boerderij
  - e. De maatschappelijke participatie van de deelnemers

- 4) De resultaten die deelnemers behalen op hun eigen doelen, behoeften en motieven
- 5) Eventuele wensen van de deelnemers richting de boerderij

Aan naastbetrokkenen van kinderen, jongeren en ouderen worden vragen over drie onderwerpen gesteld:

- 1) Hun betrokkenheid bij de boerderij;
- 2) Effecten die zij zien bij hun naasten;
- 3) Effecten die zij zien bij zichzelf, thuis en in hun omgeving.

In de vragenlijsten wordt veel waarde gehecht aan de eigen doelen van de deelnemers en naastbetrokkenen en de resultaten die zij op die doelen behalen. De keuze voor deze invalshoek is dat op de zorgboerderijen niet wordt gewerkt op basis van diagnostiek, maar op basis van de motivatie van deelnemers en naastbetrokkenen en de mogelijkheden van de deelnemers om deel te nemen aan het werk en de dagbesteding op de boerderijen. Bijvoorbeeld worden de doelen van de deelnemers geïnventariseerd. Deze zijn in korte bewoordingen in de vragenlijsten opgenomen als aan te vinken doelen. Aan het eind van de vraag over de doelen is er een open vraag om eventuele nog niet genoemde doelen toe te voegen.

Dezelfde procedure is gevolgd bij de evaluatieve vragen en de effectvragen. Deze worden echter in een Likert-schaal aangeboden.

Zowel de vragenlijsten als de meetprocedure zijn in de jaren 2011–2015 bij verschillende zorgboerderijen en dagbestedingsprogramma's getest in de jaarlijkse metingen. Ze zijn als proef aangeboden en daarna op inhoud en formulering geëvalueerd. Er zijn verschillende ronden van verbeteringen gedaan. Er zijn items veranderd, vervangen, afgevoerd; de taal is steeds dichter bij de deelnemers gebracht. Bijvoorbeeld zijn de vragen over zelfredzaamheid ingrijpend veranderd in vergelijking met de zelfredzaamheidsmatrix. Bovendien is een alternatief voor de zelfredzaamheidsvragen toegevoegd over positieve gezondheid. Meer informatie over het instrument is te vinden op www.resultaatmeetgroep.nl.

In het onderstaande bespreken we de resultaten over 2017 (periode november 2016 – oktober 2017). In totaal waren er deelnemers van 162 verschillende boerderijen betrokken. In de onderzoeksperiode zijn in totaal 1955 vragenlijsten ingevuld door de deelnemers en/of naastbetrokkenen (familie of mantelzorgers). Gemiddeld is de respons per doelgroep 30%.

DOELEN EN RESULTATEN VAN DEELNEMERS**Deelnemers en hun doelen**

Van de deelnemers was 59,7% man, 34,9 % vrouw en 5,4% anders of onbekend. De deelnemers hebben verschillende leeftijden en achtergronden. 35,6% is jonger dan 20 jaar, 28,3 % volwassen in de leeftijd tussen 20 en 60 jaar en 26,1% ouder dan 61. De meeste jongeren en volwassen deelnemers hebben een achtergrond met psychische en psychosociale kwetsbaarheden. Bij de kinderen en jongeren gaat het vaak om ontwikkelingsproblematiek en kwetsbaarheden in verband met autisme, ADHD, etc. Bij de ouderen is er zowel sprake van psychiatrische problematiek als van dementie of Alzheimer. Uit de doelgroep mensen met een verstandelijke beperking waren er 295 respondenten (tabel 1).

Tabel 1. Aantal deelnemers en naastbetrokkenen dat een vragenlijst heeft ingevuld

Kinderen	Jongeren	Volwassenen	Verst. Ouderen	Naast- betrokkene kind en jongere	Naast betrokkene oudere
			beperking		
185	186	521	295	275	179
					135

Er zijn tussen de verschillende groepen niet hele grote verschillen waarom zij naar de boerderij komen. Voor elke doelgroep geldt dat zij komen om met dieren op het land en of in de tuin te werken. Een motief is dat het gezond is om buiten te zijn en ook dat het werk op de boerderij belangrijk is voor de dagstructuur. Voor alle doelgroepen is verder het sociale aspect heel belangrijk: contacten maken met boer en boerin, de andere deelnemers en anderen (zoals vrijwilligers) om zo eenzaamheid het hoofd te bieden. Er zijn een paar belangrijke accentverschillen in doelen tussen doelgroepen. Kinderen komen ook om te spelen en zichzelf te kunnen zijn, jongeren om te leren en een nieuwe start te maken, volwassenen om te herstellen van psychische kwetsbaarheden, ouderen voor gezelligheid en meer kwaliteit van leven, deelnemers met verstandelijke beperking, tenslotte, om te leren en om zichzelf te kunnen zijn. Motieven die betrekking hebben op persoonlijke ontwikkeling, zoals tot rust komen, leren positiever over jezelf na te denken, leren over jezelf en zelfstandiger te worden, scoren in het algemeen wat lager dan de participatiedoelen.

Het is voor de zorgboerderijen belangrijk om goed rekening te houden met de doelen en motivaties van de verschillende doelgroepen. Sommige zorgboerderijen hebben zich meer

ontwikkeld als voorzieningen voor dagbesteding in de buitenlucht en in het groen. Daar ligt dan minder de nadruk op werken op het land en in de productie. Dan worden er meer recreatieve activiteiten aangeboden. Voor veel deelnemers is juist belangrijk dat zij onderdeel zijn van een productieproces en betekenis kunnen ontleen aan het zinvolle werk dat op een boerderij te doen is.

Ook mantelzorgers en familieleden hebben eigen motieven. Voor hen is op de eerste plaats belangrijk dat het goed is voor hun familielid c.q. naaste. Daarnaast blijken zij het belangrijk te vinden dat er meer rust is thuis en in hun eigen leven, dat zij ontlast worden van de vele zorgen en meer tijd voor henzelf hebben om even bij te tanken. Ouders van kinderen benoemen daarnaast dat zij het erg belangrijk vinden om ook tijd voor de andere kinderen te hebben. Het is belangrijk voor de uitvoerders in de gemeenten, dat zij oog hebben voor deze behoeften van de mantelzorgers en dat zij inzien dat de zorgboerderijen op hun manier belangrijk bijdragen aan de participatie van mantelzorgers.

Behalen van de doelen

Deelnemers hebben op een vijfpuntschaal aangegeven in hoeverre ze bepaalde doelen hebben behaald. Over de hele linie geeft tussen de 95% en 100% van de deelnemers die bepaalde doelen hebben aangegeven aan dat deze doelen in voldoende (+) dan wel grote mate (++) zijn behaald. Bij de jongeren liggen deze percentages iets lager.

De percentages zijn een stuk lager voor degenen die een bepaald doel niet hebben aangevinkt of die dat doel niet van toepassing vonden. Meestal is er dan een score van tussen de 40% en 50% positief resultaat op doelen die niet waren aangevinkt. Dit kan geïnterpreteerd worden als positieve bijvangst voor deze deelnemers. Het kan ook betekenen dat deze deelnemers aanvankelijk niet bedacht hadden dat deze niet aangevinkte doelen toch ook belangrijk voor hen waren. In tabel 2 staan in de tweede kolom welk percentage van de deelnemers een genoemd doel heeft aangegeven. In de derde kolom bij welk percentage van de deelnemers het genoemde resultaat heeft gescoord. De getallen in de derde kolom zijn meestal hoger dan in de tweede, hetgeen aangeeft dat er telkens deelnemers zijn die dit doel niet hadden aangevinkt, maar wel het bij dit doel horende resultaat hadden gehaald. Waar het percentage in de derde kolom lager is dan in de tweede kolom, dient dit een aandachtspunt te zijn voor de zorgboeren. Blijkbaar is de boerderij daarin niet effectief genoeg. Dat is het geval bij "leren" bij deelnemers met een verstandelijke beperking en bij "contact met anderen" bij de ouderen.

Tabel 2. Belangrijkste doelen en resultaten van de deelnemers van verschillende doelgroepen

Doelen	Wens	Behaald
Jeugd		
Tot rust komen	62 %	83 %
Iets leren	61 %	89 %
Met dieren iets doen	58 %	85 %
Mezelf zijn	54 %	68 %
Thuis meer rust	43 %	58 %
Nieuwe vrienden maken	38 %	77 %
Volwassenen GGZ		
Meer structuur	74 %	88 %
Contact met anderen	71 %	68 %
Iets zinvol te doen hebben	70 %	93 %
Werken	62 %	86 %
Buiten zijn	54 %	88 %
Tot rust komen	48 %	69 %
Met dieren iets doen	45 %	72 %
Mensen met een Verst. Bep		
Werken	69 %	74 %
Contact met anderen	64 %	69 %
Om te leren	58 %	31 %
Gezelligheid	54 %	54 %
Buiten zijn	49 %	55 %
Zelfstandiger worden	47 %	53 %
Met dieren iets doen	41 %	55 %
Ouderen		
Contact met anderen	83 %	68 %
Gezelligheid	76 %	86 %
Iets zinvol doen	61 %	82 %
Buiten zijn	59 %	81 %
Structuur	56 %	80 %
Tot rust komen	46 %	65 %
Actiever te zijn	44 %	48 %

Tevredenheid van de deelnemers

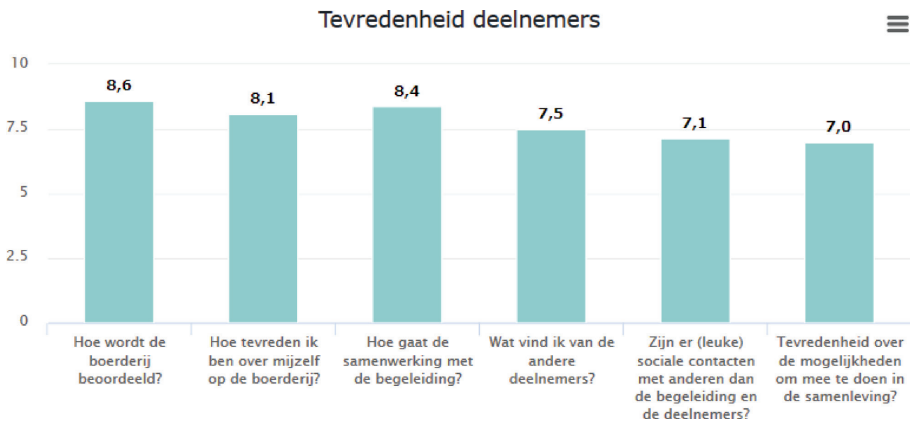
Wat de deelnemers op de boerderij doen heeft meestal direct te maken met typische boerderij-activiteiten, zoals werken met dieren, de boer helpen, klussen, en werken op het land.

Meer specialistische werkzaamheden, zoals bijvoorbeeld melken of op de trekker rijden is maar voor weinigen weggelegd. Activiteiten op het gebied van recreatie, spel en beweging, zijn duidelijk

minder dan de activiteiten die typisch met de boerderij te maken hebben. Zowel de deelnemers als de naastbetrokkenen zijn meestal zeer tevreden over de boerderij, de begeleiding op de boerderij het aanbod, wat zij daar doen en hoe het met ze gaat.

De tevredenheidsscores zijn hoog. In de volgende tabel (tabel 3) staan de gemiddelde scores op 6 verschillende aspecten.

Tabel 3. Tevredenheid deelnemers op 6 onderwerpen

Het aanbod van de boerderij (8,6) en de samenwerking met de begeleiders op de boerderij worden over het algemeen zeer goed gewaardeerd (8,4). Sommigen willen wat meer uitleg over de activiteiten en wat meer aandacht voor het goed laten verlopen van de pauzes. Op de boerderij leren de deelnemers ook eigen verantwoordelijkheid te nemen en een eigen rol te hebben in het werk. Die uit zich bijvoorbeeld in op tijd zijn, werk afmaken, het gezellig maken of initiatief nemen. Over hun eigen rol zijn de deelnemers zeer tevreden (8,1). Ze worden niet betutteld, willen actief meedoen en doen actief mee. Sommige dingen zijn moeilijker dan andere. De score op het item "Ik houd mezelf altijd goed in de hand" is bijvoorbeeld wat lager. Het stimuleren van de eigen verantwoordelijkheid is een belangrijk aandachtspunt voor de begeleiding.

Op de boerderij ontmoet men ook andere deelnemers. Het valt op hoe goed dat gaat. Op basis van de antwoorden kunnen we concluderen dat de deelnemers elkaar waarderen en dat het

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

contact met andere deelnemers eenzaamheid doorbreekt. Sommigen vinden het wel eens wat te druk, bijvoorbeeld tijdens de pauzes. Een enkele keer zijn er persoonlijke ergernissen of conflicten die aandacht vragen.

Om ook een relatie naar buiten te hebben, zijn activiteiten vanuit de boerderij naar buiten toe en activiteiten van buiten op de boerderij belangrijk. Gezien de opdracht van de WMO, participatie bevorderen en deelnemen aan maatschappij, is dat een aandachtspunt. Een boerderij moet geen eiland zijn en soms is dat het wel. De scores op de vragen hierover zijn niet heel hoog (gemiddeld 7,1). Het is op veel boerderijen niet vanzelfsprekend om op dit punt meer te ondernemen. Waar het gebeurt vinden de deelnemers dat zonder meer leuk.

Het knelpunt rond maatschappelijke participatie van de deelnemers komt verder tot uitdrukking in hun tevredenheid over hun mogelijkheden om maatschappelijk mee te doen (gemiddelde score is 7,0). Veel deelnemers zijn niet tevreden over hun mogelijkheden om bijvoorbeeld te sporten, vrijwilligerswerk te doen buiten de boerderij of cursussen te volgen. In dit verband is ook een belangrijk aandachtspunt dat wanneer een deelnemer weer vertrekt van een boerderij, hij/zij dan niet in een gat terugvalt, zonder maatschappelijke kansen. Nazorg, bijvoorbeeld door mogelijkheden voor scholing of begeleiding naar betaald werk, is wat dit betreft een belangrijk aandachtspunt. Deelnemers geven overigens zelf aan dat ze vanuit de participatiewetgeving te veel druk ervaren om te moeten doorstromen. Voor hen is het werk op de boerderij een belangrijke manier van participeren die meer erkend zou moeten worden.

De hoge tevredenheid uit zich ook in de wensenlijstjes van de deelnemers. 44% wil meer zekerheid dat men mag blijven en 37% zou vaker willen komen. 37% van de deelnemers, met name de jongeren en de deelnemers met een verstandelijke beperking, geven aan dat ze nog meer willen leren op de boerderij. Andere maatschappelijke participatie is niet de eerste prioriteit. Voor veel deelnemers is actief meedoen op de boerderij het nagestreefde doel.

Wat ervaren naastbetrokkenen?

De naastbetrokkenen van de kinderen en ouderen zijn zeer tevreden over het contact met de zorgboerderij. Ze zijn zeer positief over het contact met de begeleiding, ze voelen zich serieus genomen en ze ervaren dat er voldoende deskundigheid is op de boerderij (Tabel 4).

Tabel 4. Tevredenheid naastbetrokkenen over de boerderij

Vraag	N	Gemiddelde
Het contact met de begeleiding is goed	271	9,5
De begeleiding is er altijd voor mij als ik hen iets wil vragen	268	9,3
Ik voel me serieus genomen door de begeleiding	266	9,4
Er is voldoende deskundigheid op de boerderij	264	9,2

De naastbetrokkenen is ook gevraagd wat zij bij hun naaste waarnemen. De belangrijkste resultaten die de naastbetrokkenen van kinderen en jongeren aangeven zijn dat hun kinderen gelukkiger worden (73%), meer vrienden maken (67%), beter omgaan met leeftijdsgenoten (60%), beter rekening houden met anderen (54%), minder gedragsproblemen hebben (33%) en hun gedrag verbeteren (32%). De naastbetrokkenen van ouderen zien onder andere de volgende verbeteringen: dat hun naaste gelukkiger is geworden (77%), meer sociale contacten heeft (36%), actiever is geworden (32%) en beter is gaan eten (27%).

Naastbetrokkenen van zowel kinderen als ouderen zien ook belangrijke positieve resultaten voor zichzelf. 80%–90% geeft aan dat ze ontlast worden door de boerderij en tussen de 60 en 70 % komt meer aan zichzelf toe, is meer ontspannen en geeft aan dat er thuis meer rust is. Tussen de 30 en 55% geeft aan dat ze meer voldoening halen uit de zorg die ze zelf doen, zich minder zorgen maken beter contact hebben (Tabel 5).

Tabel 5. Overzicht belangrijkste effecten voor de naastbetrokkenen. Het gaat om de percentages van de respondenten dat effect waarneemt.

	Kinderen (%)	Ouderen (%)
Wordt meer ontlast	80 %	90 %
Kom aan mezelf toe	66 %	65 %
Voel me meer ontspannen	64 %	60 %
Thuis is er meer rust	64 %	65 %
Meer tijd voor eigen sociale contacten	58 %	51 %
Maak me minder zorgen	36 %	55 %

Tenslotte rapporteren de naastbetrokkenen een aantal maatschappelijke resultaten (Tabel 6). Zo geeft meer dan 50% aan dat door de boerderij minder zorg nodig is van andere instanties en dat door de boerderij hun naaste thuis kan blijven wonen.

Tabel 6. Enkele maatschappelijke effecten, gerapporteerd door naastbetrokkenen. Percentage van de respondenten dat effect waarneemt.

	Frequentie	n	%
Door de boerderij is er minder zorg nodig van andere instanties	122	211	58%
Door de boerderij kan hij/zij thuis blijven wonen	109	211	52%
Door de boerderij gaat het op school beter	44	99	44%
Door de boerderij minder maatschappelijke problemen	25	99	25%

Discussie

In de resultaten van de meting in 2017 komt naar voren dat de zorgboerderijen het erg goed doen. De resultaten van *Vanzelfsprekend* ondersteunen conclusies uit ander onderzoek. In een onderzoek over dagbesteding op zorgboerderijen voor mensen met dementie wordt benadrukt hoe door de zorgboerderijen de deelname aan de samenleving wordt bevorderd en hoe de zorgboerderijen zich daarin onderscheiden van bijvoorbeeld reguliere dagbesteding (De Bruin, De Boer, Beerens, Buist & Verbeek, 2017). Onderzoek van De Moor en Hermsen (2018) laat zien hoe de zorgboerderij zin geeft aan het leven van deelnemers. Dit positieve beeld komt ook naar voren in buitenlands onderzoek bij verschillende doelgroepen (Hine, Peacock & Pretty, 2008; Pedersen, Ihleback & Kirkevold, 2012).

Dat roept de vraag op waarom dat zo is. Aan de volwassen deelnemers hebben daarom gevraagd welke kenmerken van de boerderij volgens hen belangrijk zijn voor het behalen van hun doelen? In de gesloten en open antwoorden komt naar voren dat zij het erg belangrijk vinden dat zij kunnen meedoen in hun eigen tempo en dat het buiten zijn erg positief werkt. Ook de combinatie van persoonlijke, betrokken begeleiding, zinvolle diverse werkzaamheden, contact met andere deelnemers en onderdeel zijn van een gemeenschap en de ruimte en rust van de groene omgeving zijn helpend. De werkzaamheden bieden structuur en de werkzaamheden worden aangepast aan de mogelijkheden van de deelnemer. Van groot belang is dat er een vriendelijke en niet-zorg-sfeer is op de boerderij; het is geen zorginstelling. Veel is vergelijkbaar met andere organisaties van dagbesteding, maar het grote verschil is de boerderij en het buiten zijn. Samen werken op de boerderij geeft een aparte sfeer en maakt ook dat de onderlinge contacten tussen de deelnemers meer collegiaal worden.

Ook een belangrijk resultaat is dat mantelzorgers de zorgboerderij waarderen en dat de zorgboerderij hen ontlast. Hoewel mantelzorgers dagbesteding als één van de belangrijkste vormen

van ondersteuning voor henzelf en hun naaste met dementie zien, maakt maar ongeveer 7% van de mensen met dementie daadwerkelijk gebruik van een voorziening voor dagbesteding en ontmoeting. Verklaringen voor dit lage percentage zijn weerstand bij de persoon met dementie, schuldgevoelens van de mantelzorg en het ontbreken van voorzieningen die aansluiten bij de behoeften en voorkeuren van de doelgroep.

Vergelijkbare resultaten komen ook uit onderzoek dat onder andere door Mezzo werd georganiseerd. Mezzo is de belangenorganisatie voor mantelzorgers (zie www.mezzo.nl). In 2016 publiceerde zij het rapport 'effectiviteit van mantelzorgondersteuning' (Visser, 2016). Ondersteuning is noodzakelijk om mantelzorgers in staat te stellen te blijven werken of naar school te blijven gaan en te blijven participeren in de samenleving. Een van de pijlers van deze ondersteuning is passende respijtzorg. In het onderzoek komt naar voren dat slechts 8% dergelijke respijtzorg, zoals de zorgboerderij die levert, krijgt. Meestal gaat het om vervangende zorg door een vrijwilliger.

Een ander relevant onderzoek wordt gedaan met behulp van de dementiemonitor naar mantelzorgers voor naasten met dementie. De dementiemonitor mantelzorg 2018 (Van der Heide, Van den Buusse & Francke, 2018) geeft aan dat de zorg voor naasten het leven van de mantelzorgers vaak zeer beïnvloedt. Enkele conclusies uit deze monitor zijn dat om het langer vol te houden mantelzorgers drie zaken nodig hebben: thuiszorg, een casemanager dementie en dagactiviteiten. 51% van de respondenten van de dementiemonitor geeft aan dat hun naaste geen passende dagactiviteiten heeft.

Mantelzorg rond kinderen betreft vooral de ouders en deze wordt regelmatig onderzocht in de jeugdhulp. Als ouders worden bevraagd gaat het meestal om het meten van vooruitgang bij het kind en zelden om vooruitgang in de gezinscontext of verbeteringen bij de ouders zelf.

Belangrijke actoren in het onderzoek naar de tevredenheid over de jeugdhulp zijn de Stichting Alexander en het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) (Jurrius & Rutjes, 2016). Opvallend is de grote overeenkomst in hun benadering met die van Vanzelfsprekend. In Vanzelfsprekend ligt de focus niet enkel op de belangen van de kinderen en jongeren, maar ook op specifieke belangen voor de ouders. Het belang van ouderparticipatie wordt over het algemeen sterk benadrukt. Belangrijke punten zijn bijvoorbeeld om goed overleg te hebben met ouders, hen goed te informeren en hen te betrekken bij begeleidings- of behandelplannen. Het voormalige NIZW heeft daar ongeveer 10 jaar geleden enkele studies naar gedaan (Van Yperen, Booy & Van der Veldt, 2003).

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

Opgemerkt dient te worden dat deze en de andere uitkomsten van dit onderzoek resultaten zijn van zelfscores: deelnemers geven hun mening en bepalen zelf of zij vinden dat zij vooruitgegaan zijn op de doelen die zij zelf voor zichzelf stellen. De subjectiviteit van deze scores is uiteraard een discussiepunt. In Vanzelfsprekend is er principieel voor gekozen om resultaten te meten op door deelnemers gekozen doelen en niet op door gedragswetenschappers geformuleerde doelen. Er is voor gekozen om de mening van de deelnemers en naastbetrokkenen op alle punten tot hun recht te laten komen en deze niet te beperken door wat door aanbieders, financiers of door de wetenschap belangrijk gevonden wordt. Deelnemers zijn ervaringsdeskundigen en hebben hun eigen theorieën en referentiekaders. Als ontwikkelaars van Vanzelfsprekend willen wij hun perspectief zo scherp mogelijk in beeld brengen, om aldus de partij van de cliënten een zo sterk mogelijke eigen stem te geven.

Uiteraard is dit perspectief niet het enige dat telt en is de subjectiviteit ervan een mogelijke reden om uitkomsten te relativiseren. Desalniettemin denken wij dat de subjectiviteit ook als een specifieke kracht gezien kan worden, ook al wordt in de wetenschap vaak een andere norm gesteld. Het zou overigens goed zijn om wél valideringsstudies op Vanzelfsprekend toe te passen, vooral om de vragenlijsten verder te verbeteren. Zo geven sommige deelnemers aan dat de vragenlijsten lang zijn.

De vraag is tenslotte toch of Vanzelfsprekend iets nieuws toevoegt en de moeite waard is. Het is een feit dat Vanzelfsprekend elk jaar door meer zorgboeren en daarmee door meer deelnemers op die boerderijen gebruikt. Door gebruik te maken van Vanzelfsprekend kunnen deelnemers van de verschillende doelgroepen en naastbetrokkenen op een met elkaar vergelijkbare manier aangeven wat zij van de zorgboerderij verwachten. Het instrument dient echter verder ontwikkeld te worden om meer effectief te zijn voor de deelnemer als ondersteuning bij het maken van een eigen plan. In het algemeen zijn vragenlijsten niet erg populair bij cliënten, en voor de deelnemers van zorgboerderijen ligt dat in principe niet anders. Door echter een vragenlijst expliciet een functie te geven in de ontwikkeling van je eigen plan, krijgt het extra persoonlijk nut voor de respondent. De respons op Vanzelfsprekend is daarom niet slecht, ook al kan die zeker nog sterk omhoog. Of dat zal lukken hangt af van hoe de persoonlijke terugrapportages aan de deelnemers verder ontwikkeld kan worden.

Met name de mogelijkheid met deze terugkoppeling een basis te leggen voor het eigen gezondheidsplan inclusief een evaluatie van dit plan is een belangrijk aspect van Vanzelfsprekend. Het beoogt hiermee de eigen regie van deelnemers op zorgboerderijen en naastbetrokkenen

concreet te ondersteunen. De inzet van slimme informatietechnologie is daarbij een extra punt, omdat ook de ontwikkeling daarvan de komende jaren een grote uitdaging is in de zorg en in de ontwikkeling daarvan het perspectief van de cliënten meer aandacht moet krijgen.

REFERENTIES

- Blom, G., & Hassink, J. (2008). *Een Nederlandse en Europese onderzoeksagenda voor zorglandbouw Rapport 207*. Wageningen: Plant Research International.
- Chiu, W.T., Yang, C.M., Lin, H.W., & Chu, T.B. (2007). Development and implementation of a nationwide health care quality indicator system in Taiwan. *International Journal for Quality in Health Care*, 19, 21–28.
- De Bruin, S., De Boer, B., Beerens, H., Buist, Y., & Verbeek, H. (2017). Rethinking dementia care: The value of green care farming. *JAMDA*, 18, 200–203.
- De Moor, D., & Hermesen, M. (2018). Achieving happiness at care farms in the Netherlands. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 27(6), 4–23.
- Dessein, J., Bock, B., & De Krom, M. P. M. M. (2013). Investigating the limits of multifunctional agriculture as the dominant frame for Green Care in agriculture in Flanders and the Netherlands. *Journal of Rural Studies*, 32, 50–59.
- Dilacovo, F., & O'Connor, D. (2009). *Supporting policies for social farming in Europe. Progressing multifunctionality in responsive rural areas: SoFar project: Supporting EU-agricultural policies*. Firenze, Italy: Arsia.
- Elings, M., & Hassink, J. (2008). Green care farms, a safe community between illness or addiction and the wider society. *Journal of Therapeutic Communities*, 29, 310–323.
- Hassink, J. (2009). *Social farming across Europe: Overview*. In F. Di Iacovo & D. O'Connor (Eds.), *Supporting policies for social farming in Europe. Progressing multifunctionality in responsive rural areas. SoFar project: Supporting EU-agricultural policies* (pp. 21–42). Firenze, Italy: Arsia.
- Hassink, J., & Van Dijk, M. (2006). *Farming for health: Green-care farming across Europe and the United States of America*. Wageningen/Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Hassink, J., Elings, M., Zweekhorst, M., Van de Nieuwenhuizen, N., & Smit, A. (2010). Care farms: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community. *Health and Place*, 24, 423–430.
- Hine, R., Peacock, J., & Pretty, J. (2008). Care farming in the UK: Contexts, benefits and links with therapeutic communities. *Therapeutic Communities*, 29, 245–260.
- Jurrius, K., & Rutjes, L. (2016). Een opmaat voor een cliëntenfeedbacksysteem in de jeugdzorg: Wat te doen met de mening van de cliënt? Stichting Alexander. Geraadpleegd op 19 april 2019.

EERSTE RESULTATEN VAN HET KWALITEITSINSTRUMENT VOOR ZORGBOERDERIJEN

via: <http://www.st-alexander.nl/wp-content/uploads/2016/03/Een-opmaat-voor-een-clientenfeedbacksysteem-Stichting-Alexander.pdf>.

Pedersen, I., Ihleback, C., & Kirkevold, M. (2012). Important elements in farm-animal assisted interventions for persons with clinical depression: A qualitative interview study. *Disability and Rehabilitation, 34*, 1526–1534.

Van der Heide, I., Van den Buisse, S., & Francke, A. L. (2018). Dementiemonitor Mantelzorg 2018, Nivel. Alzheimer Nederland. Zie: <https://www.alzheimer-nederland.nl/dementiemonitor>.

Vik, J., & Farstad, M. (2009). Green care governance: Between market, policy and intersecting social worlds. *Journal of Health Organization and Management, 23*(5), 539–553.

Visser, E. (2016). *Effectiviteit van Mantelzorg*. Bunnik: Mezzo. Laatst geraadpleegd op 19 april 2019. via: www.mezzo.nl.